

Походження і способи творення термінологічної лексики. Творення професіоналізмів.

У словниковому складі української літературної мови особливе місце посідає спеціальна лексика – терміни й професійні слова.

Термін – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо.

Термінологія – це сукупність термінів, які використовують поняття певної галузі науки й техніки, що сформувалося історично. Науку, що вивчає українську термінологію, називають **термінознавством**.

Найважливіші ознаки термінів:

- відповідати правилам і нормам певної мови;
- бути систематичним;
- дефінітивність (кожен термін зіставляється з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття);
- відносна незалежність від контексту;
- бути точним;
- бути коротким (але іноді це суперечить вимозі повноти терміна);
- бути однозначним (такої однозначності треба домагатися в межах однієї терміносистеми);
- не мати синонімів у межах терміносистеми;
- бути експресивно нейтральним;
- бути милозвучним.

Розглянемо деякі правила використання термінів у професійному мовленні.

Термін повинен бути стандартним, тобто вживатись у тій формі, яка зафіксована у словнику, наприклад: *Діловодство*, а не *діловедення*.

Термін має вживатися з одним значенням, теж зафіксованим у словнику, наприклад: *Циркуляр – це лише директивний лист, а не лист будь-якого іншого типу*.

Якщо термін є багатозначним, потрібно будувати текст так, щоб одразу було зрозуміло, яке значення терміна мається на увазі, наприклад: *Справа – особова справа; судова справа*.

Шляхи надходження термінів до мови:

- надання статусу термінів загальноновживаним лексичним одиницям рідної мови;
- утворення термінів шляхом запозичення з інших мов;
- вживання слів і словотворчих моделей з грецької та латинської мов;
- запозичення термінологічних одиниць з інших наукових сфер.

Отже, ***терміни*** – це слова, що вживаються для точного визначення певного поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва тощо.

Наприклад: *ненормований робочий день, постачання продукції, температура, реалізація хлібобулочної продукції*.

Види термінів

Загальноновживані

Поширені в різних галузях знань:

Процес, еквівалент, аналіз, корінь

Вузькоспеціальні

Уживаються в одній галузі знань:

кислота, луг, температура

Терміни у межах однієї галузі знань мають одне значення. Наприклад, слово *корінь* багатозначне, але в мовознавстві під ним розуміють лише морфему, а в ботаніці – тільки орган рослини.

Стилістичні особливості термінологічної лексики

Терміни застосовуються в офіційно-діловому, науковому і публіцистичному стилях.

На відміну від загальнолітературної, мова професійного спілкування вимагає однозначності тлумачення основних ключових понять, зафіксованих у термінах.

Для будь-якої сфери діяльності це дуже важливо, оскільки неточне вживання того чи іншого слова може мати небажані наслідки.

Професіоналізми – слова й мовленнєві звороти, характерні для мови людей певних професій. Оскільки професіоналізми вживають на позначення певних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови. Професіоналізми виступають як неофіційні синоніми до термінів. З-поміж професіоналізмів можна вирізнити науково-технічні, професійно-виробничі. Вони доволі різноманітні щодо семантичних характеристик.

На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії, наприклад, професіоналізми працівників банківсько-фінансової, торговельної та подібних сфер: *зняти касу; підбити, прикинути баланс.*

Слова та словосполучення, притаманні мові моряків: *кок-кухар; кубрик-кімната відпочинку екіпажу; ходити в море - плавати* тощо.

Професіоналізми музикантів: *фанера-фонограма; розкрутити – розрекламувати*.

Здебільшого професіоналізми застосовуються в усному неофіційному мовленні людей певного фаху. Виконуючи важливу номінативно-комунікативну функцію, вони точно називають деталь виробу, ланку технологічного процесу чи певне поняття й у такий спосіб сприяють кращому взаєморозумінню. У писемній мові професіоналізми вживають у виданнях, призначених для фахівців (буклетах, інструкціях, порадах). Вони часто, поряд із загальновживаним значенням, позначають назви понять певної галузі виробництва, роду занять. Наприклад: *бігунець – обхідний лист; кадровик – працівник відділу кадрів; платіжка – платіжна відомість*.

Значна частина професіоналізмів з часом стає термінами, однак деякі з них не набувають загального поширення й літературного унормування. Професіоналізми є одним із найважливіших джерел творення термінів. Мета професіоналізмів – спростити спілкування, а терміни відіграють роль передання інформації в науковому тексті та документах. Значення термінів розкривається в тексті. При укладанні документів використання нестандартних термінів небажане, оскільки вони ускладнюють розуміння ділових паперів. У межах спеціальної лексики професіоналізми протистоять термінам.

Професійними називаються такі слова та словосполучення, які властиві мовленню певної професійної групи людей. Наприклад, фахівці комп'ютерної справи користуються такою професійною лексикою: *комп, вінч, собака, аська*.

Професіоналізми найчастіше виникають тоді, коли певна галузь не має сформованої термінології, як розмовні неофіційні заміники наявних у цій галузі термінів.

Відмінність професійної лексики від термінології

- професійна лексика виникає стихійно на власній мовній основі, на відміну від термінів, які створюються свідомо;
- професіоналізми не мають назв для широких категорій, кожна назва за походженням і структурою ізольована від іншої;
- професійна лексика можуть бути слова загальноживані, використані у специфічному значенні: *вікно – незаповнений час між заняттями*;
- професійну лексику в більшості випадків використовують в усному мовленні, у писемному мовленні застосовують у спеціальних виданнях, які розраховані на фахівців (використовують із певним застереженням).

Запитання

1. Чому багатозначність та синонімія небажані явища в термінології?
2. Що таке професійна лексика?
3. Назвіть терміни вашого фаху.

Домашнє завдання:

1. Опрацювати теоретичний матеріал заняття.
2. Скласти декілька порад на тему: «Фінансові заощадження як ознака фінансової грамотності», доцільно вживаючи загальноживані слова, терміни й професіоналізми.